

เงินไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

50116

ผู้เขียน: ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์

ชื่อบทความ: เงินไทย

ที่มา: ชีวิตไทยสมัยเก่า : กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๑. หน้า ๑๐๗ - ๑๒๖

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อันเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ของไทยเรานั้น เป็นเรื่องที่มีประวัติการณ์และความเป็นมาซึ่งพิสดาร โดยที่ต้องประสบกับความยุ่งยากนานาประการในการดัดแปลงเปลี่ยนรูปลักษณะของเงินตรา เพื่อให้เหมาะสมกับความนิยมแต่ละยุคสมัยตลอดเรื่อยมา เพราะทางรัฐบาลก็ได้พยายามอย่างยิ่งที่จะให้การปลอมแปลงเงินตราเป็นไปได้ยากที่สุด แต่ผู้ทุจริตก็พยายามอย่างสุดฝีมือเหมือนกัน ที่จะประดิษฐ์เงินปลอมขึ้นมาใช้ปนเปไปในตลาดการค้า อันเป็นเหตุให้เกิดความปั่นป่วนในการซื้อขาย และกระทบกระเทือนไปถึงเศรษฐกิจของประเทศชาติ

นอกจากฐานะและความยินยอมในเรื่องเกี่ยวกับเงินตราแล้ว เหตุร้ายแรงที่สืบเนื่องมาอยู่เสมอก็คือ การทุจริตของเจ้าหน้าที่ผู้อารักขาเงินตราของหลวง ได้ใช้กลอุบายฉ้อฉลลักขอกเงินตรา และบางรายอาจถึงขนาดพยายามทำลายเอกสารและหลักฐานต่างๆ ด้วยการวางเพลิงเผาผลาญ

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ ศีลธรรม และวัฒนธรรมก็ได้แผ่คลุมไปทั่วทุกประเทศ ทุกหนทุกแห่งต้องต่อสู้กับวิกฤติการณ์เกิดจากเงินเฟ้อ ค่าของเงินตกต่ำลงอย่างน่าใจหาย การครองชีพของประชาชนต้องอึดอัดขัดแคลงอย่างหนักที่สุด ขณะเดียวกัน สังคมนมนุษย์ก็กลับมีสภาพเสื่อมทรามลงอย่างเห็นได้ชัด มาตรการ, โครงการมระบาคเงินตามสถิติที่สูงขึ้นเป็นลำดับ

การแก้ไขที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดซึ่งเป็นปัญหาเบื้องต้นก็คือวิธีการใช้จ่ายอันสุรุ่ยสุร่าย ไม่จำเป็นออกไปจากชีวิตประจำวันในวงเงินรายได้อันจำกัดของชุมชนส่วนใหญ่่นั้นเป็นภาระอันใหญ่หลวงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทุกแห่งมีแต่เสียงร่ำร้อง รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย

ในกรณีเช่นนี้ การใช้จ่ายอันเหลือเฟือ หรือในสิ่งทีนอกเหนือจากความจำเป็นก็มักจะมียู่คายนั่น ค่าของเงินมักจะถูกลมองข้ามเลยไปเสมอ โดยมีพักต้องคำนึงถึงความจำเป็นในวันข้างหน้า การใช้จ่ายที่ผิดพลาดจึงกลับกลายเป็นชนวนของหนี้สินที่พลอยคิดตามมาภายหลัง และเมื่อผลร้ายของมันเกิดขึ้นเสียแล้ว ก็มักจะลามต่อไปอย่างรวดเร็ว ความยุ่งยากและความเดือดร้อนที่เกิดจากการใช้เงินอย่างไม่มิชอบเขต ความหมายในชีวิตก็จะพลอยเหลือกลายลงไป เมื่ออนาคตที่ควรแจ่มใสก็กลับมืดมนลงโดยสิ้นเชิง

แต่ทว่าศรัทธาแห่งการรู้จักอดออม เพื่อแก้ไขและต่อสู้กับการครองชีพที่สูงยิ่งอยู่ขณะนี้ ก็เป็นสิ่งที่น่าจะยังไม่สายเกินไปสำหรับการตั้งต้นที่ดีและจริงจังพอ .... เรื่องของเงินไทยเป็นเรื่องที่สร้างและทำลายคนมาากแล้ว ดังที่เราท่านก็ได้พบเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอ นำเอาเรื่องของเงินไทย ตั้งแต่เริ่มมีใช้กันมานั้นเสนอต่อท่านและความเป็นมาในการสร้างเงินไทย ในอดีตกาล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เงินพดด้วง

เงินตราของไทยเราแต่โบราณกาลมานั้น ใช้เงินพดด้วงรูปก้อนกลม ประทับตรารัชกาล ประจําเป็นสำคัญซึ่งเป็นประเพณีที่ต่อเนื่องกันมา ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและเงินพดด้วงนั้นได้ทำไว้เป็น ๓ ขนาด ขนาดใหญ่ราคา ๑ บาท ขนาดรองราคาครึ่งบาท แต่ขนาดนี้ไม่สู้เป็นที่นิยมใช้กันขนาดต่อมาคือราคาสลึงหนึ่ง ขนาดเล็กราคาเฟื้อง สำหรับเครื่องแลกเปลี่ยนย่อยลงมากกว่านั้น ใช้เบี้ยหอยที่เก็บมาจากทะเล อัตราราคา ๘๐๐ เบี้ยต่อหนึ่งเฟื้อง ต่ราคาเบี้ยนี้ไม่คงที่อาจจะขึ้นหรือลดลงได้เสมอ โดยถ้าหากมีชาวต่างประเทศบรรทุกเบี้ยเข้ามาขายจำนวนมากหรือน้อย ถ้าคราวใดมีเบี้ยมาก ราคาเบี้ยก็ต่ำลงไปอีก การแลกเปลี่ยนก็มีถึง ๑,๐๐๐ เบี้ยต่อเฟื้อง แต่ถ้าหากถึงคราวเบี้ยขาดก็มีการเปลี่ยนเป็น ๖๐๐ เบี้ยต่อเฟื้อง

การเปลี่ยนแปลงเงินตรา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อได้มีการทำหนังสือสัญญากับฝรั่งต่างประเทศแล้ว การไปมาค้าขายในกรุงเทพฯก็เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วเกินความคาดหมาย เช่นแต่ก่อนมีเรือกำปั่นฝรั่งเข้ามาทำการค้าขายในกรุงเทพฯ เพียงราวปีละ ๑๒ ลำ แต่เมื่อมีการทำหนังสือสัญญาซื้อขายต่อกันแล้ว ก็มีเรือกำปั่นของฝรั่งต่างชาติพากันเข้ามาอย่างหนาแน่น ถึงปีละ ๒๐๐ ลำ ความข้อนี้นี้ได้มีกล่าวไว้ในหนังสือบางกอกกาเลนดาของหมดบรัดเล เล่ม ค.ศ.๑๘๖๕

พวกพ่อค้าฝรั่งเอาเงินเหรียญดอลลาร์ซึ่งได้ใช้ซื้อขายในเมืองจีนเข้ามาซื้อสินค้าไทยแต่ชาวไทยไม่ยอมรับเงินดอลลาร์ พวกพ่อค้าฝรั่งจึงต้องเอาเงินเหรียญดอลลาร์มาขอแลกเงินบาทจากรัฐบาล แต่ก็เป็นเรื่องที่ถูกละหลุมเติมที่อยู่เพราะเงินบาทพดด้วงนั้น ช่างหลวงทำที่พระคลังมหาสมบัติเตาหนึ่งได้เพียงวันละ ๒๔๐ บาท เพราะทำกันด้วยเครื่องมือส่วน ๆ มิได้ใช้เครื่องจักรเตาหลวงมีอยู่ ๑๐ เตา ถึงแม้จะระดมทำกันอย่างแข็งขันสักเพียงใดก็ได้วันละ ๒,๔๐๐ บาทเป็นอย่างมาก ไม่พอให้พวกพ่อค้าฝรั่งแลกเปลี่ยนได้ตามความปรารถนา เรื่องนี้พวกกงสุลจึงได้ร้องทุกข์ว่าเป็นการเสียประโยชน์ของพวกชาวต่างประเทศที่มาดำเนินการค้าขาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชดำริจะเปลี่ยนรูปเงินตราสยามเป็นเงินเหรียญ ครั้งนั้นเรียกกันว่า “เงินแป” ให้ทพด้วยเครื่องจักรระหว่างนั้นรัชกาลที่ ๔ โปรดฯ ให้ออกประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรรับเหรียญดอลลาร์จากชาวต่างประเทศได้ และให้นำมาแลกเปลี่ยนที่พระคลังมหาสมบัติในอัตราเหรียญหนึ่งต่อ ๕ บาท ถึงกระนั้นก็ตามราษฎรชาวไทยก็ยังไม่นิยมในดอลลาร์อยู่ ต่างไม่เต็มใจจะรับเงินเหรียญฝรั่งเหล่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯจึงโปรดฯ ให้เอาตราหมามงกุฏและตราจักร ซึ่งใช้สำหรับตีเงินพดด้วงตีสลงเป็นสำคัญในเหรียญดอลลาร์ให้ใช้ไปพลางก่อนเหรียญดอลลาร์ตราพระมหามงกุฏกับตราจักรยังมีเหลืออยู่บ้าง แต่เดี๋ยวนี้หายากก็ยังมีใครมีไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใครพอใจจะใช้ ครึ่งถึงปีออก พ.ศ.๒๔๐๓ การสร้างโรงกระษาปณ์สำเร็จ โรงกษาปณ์ที่กล่าวนี้ ตัวตึกยังอยู่ข้างฟากตะวันออก ถนนประจวบคีรีขันธ์ เดิมนี่ใช้เป็นคลัง สร้างขึ้นตรงโรงทำเงินพดด้วงเดิม การสร้างโรงกระษาปณ์มีเรื่องปรากฏว่าส่งเครื่องจักรมาจากเมืองเบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ และเรียกช่างอังกฤษเข้ามาสำหรับตั้งเครื่องจักรด้วย แต่ช่างคนนั้นมาตายลงก่อนตั้งเครื่องจักร พระวิสุทธโยธามาตย์ (โหมค อมาตยกุล) รับอาสาตั้งเครื่องจักรโรงกษาปณ์ได้โดยลำพัง จึงโปรดให้เป็นเจ้ากรมโรงกษาปณ์ต่อมา ทำเงินตราสยามเป็นเหรียญมีตราพระมหามงกุฎกับฉัตรตั้งสองข้าง ด้านหนึ่งตราข้างเฟือกอยู่ในวงจักรด้านหนึ่ง เป็นเงินเหรียญ ๔ ขนาดคือ บาทหนึ่ง กึ่งบาท สลึงหนึ่ง เฟื้องหนึ่ง ยังมีเงินเหรียญขนาดตำลึง (๔ บาท) ขนาดกึ่งตำลึง และขนาดกึ่งเฟื้อง แต่มิได้ใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยน และทำเหรียญทองคำราคาเหรียญละ ๑๐ สลึง (ตรงกับตำลึงจีน) ด้วยอีกอย่างหนึ่ง เมื่อประกาศให้ใช้เงินตราอย่างเหรียญแล้ว เงินพดด้วงก็ยังคปรคอนุญาตให้ใช้อยู่ เป็นแต่ไม่ทำเพิ่มเติมขึ้น

ต่อมาอีก ๒ ปี ถึงปีจอ พ.ศ.๒๔๐๕ โปรดฯให้โรงกษาปณ์ทำเหรียญคืบขึ้นเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนเบี้ยหอย เหรียญคืบนั้นมีตราพระมหามงกุฎกับฉัตรและตราข้างในวงจักร ทำนองเดียวกันกับตราเงินเหรียญ ทำเป็น ๒ ขนาด ขนาดใหญ่เรียกว่า “ฮัฐ” ราคา ๔ อันเฟื้อง เท่ากับอันละ ๑๐๐ เลี้ย ขนาดเล็กเรียกว่า “โสฬส” ราคา ๑๖ อันเฟื้องเท่ากับอันละ ๕๐ เบี้ย การใช้เบี้ยหอยก็เป็นอันเลิกแต่นั้นมา

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริให้สร้างเหรียญทองคำมีตราทำนองเดียวกับเงินเหรียญขึ้นสำหรับให้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ๓ ขนาด ขนาดใหญ่ให้เรียกว่า “ทศ” ราคา ๑๐ อันต่อซึ่งหนึ่ง คืออันละ ๘ บาท (เท่าราคาทองปอนด์อังกฤษในสมัยนั้น) ขนาดกลางให้เรียกว่า “พิศ” ราคาอันละ ๔ บาท ขนาดเล็ก (คือเหรียญทองที่ได้สร้างขึ้นแต่แรก) ให้เรียกว่า “พิคดิงส์” ราคาอันละ ๑๑ สลึง เท่ากับตำลึงจีน ดูเหมือนจะเป็นในคราวเดียวกับที่ทรงสร้างเหรียญทองเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนนี้เอง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริสร้าง (ชนบัตร) เครื่องแลกเปลี่ยนด้วยกระดาษ มีตัวอักษรพิมพ์และประทับพระราชลัญจกร ๓ ดวงเป็นสำคัญทุกใบขึ้น อีกอย่าง ๑ เรียกว่า “หมาย” มีราคาต่าง ๆ กันตั้งแต่ใบละบาทหนึ่งเป็นลำดับมาจนใบละเฟื้องหนึ่ง และทรงพระราชดำริสร้าง (เช็ค) เรียกว่าใบ “พระราชทานเงินตรา” อีกอย่าง ๑ ขนาดแผ่นใหญ่กว่า “หมาย” มีตัวอักษรพิมพ์และประทับพระราชลัญจกรด้วยขนาด ๒ ดวง ด้วยครามดวง ๑ เป็นลายคุณดวง ๑ เป็นสำคัญทุกใบมีราคาต่างกันตั้งแต่ “พระราชทานเงินตราซึ่งสิบตำลึง” ลงมาจนใบละ ๓ ตำลึง (สันนิษฐานว่าเห็นจะมีต่อลงไปจนใบละตำลึงหนึ่งเป็นอย่างต่ำ) กระดาษทั้ง ๒ อย่างนี้ใครได้ก็เห็นเอาไปขึ้นเงินที่พระคลังมหาสมบัติในไม่ช้า เพราะยังไม่แลเห็นประโยชน์ในการใช้กระดาษเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในสมัยนั้นจึงมิได้แพร่หลาย

นี่เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้นถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๔๐๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้โรงกษาปณ์สร้างเหรียญทองแดง มีตราทำนองเดียวกับเหรียญดึกเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ๒ ขนาด มีราคาในระหว่างเหรียญเงินกับเหรียญดึกขนาดใหญ่เรียกว่า “ซีก” ราคา ๒ อันเฟื้อง ขนาดเล็กให้เรียกว่า “เสี้ยว” ราคา ๔ อันเฟื้อง เหรียญซีกและเสี้ยวเดิมทำหนา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคปรยทาน เหรียญซีกไปถูกศรัทธาคนแตก จึงโปรดให้ทำให้บางลง

เงินตราไทยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริสร้างขึ้นเป็นเหรียญนั้น ที่เป็นเงินและทองแดงใช้ได้ต่อมาดังพระราชประสงค์ และที่เป็นทองคำนั้นชาวเมืองเอาไปเก็บเสียด่างทองรูปพรรณ หรือมิฉะนั้นก็เอาไปทำเครื่องแต่งตัว ไม่ชอบใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนซื้อขาย เหรียญทองเป็นของมีน้อยก็เลยหมดไป ส่วนเหรียญดึกนั้นเมื่อแรกสร้างขึ้นก็ได้ทรงปรารภว่า เป็นของอาจสึกหรอและทำปลอมง่าย จึงโปรดให้เจือทองแดงและดึกดำลงในเนื้อดึกที่ทำเหรียญให้แข็งติดกับดึกสามัญ ถึงกระนั้นพอใช้เหรียญดึกกันแพร่หลาย ไม่ช้าพวกจีนคิดทำปลอม ครั้นตรวจจับในกรุงเทพฯ แข็งแรง พวกผู้ร้ายก็หลบลงไปช่องทางหัวเมืองปักษ์ใต้ แล้วลอบส่งเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพฯ เกิดมีเหรียญดึกปลอมในท้องตลาดมากขึ้นทุกที จนราษฎรรังเกียจการที่จะรับใช้เหรียญดึกด้วยไม่รู้จะเลือกว่าไหนเป็นของหลวง และไหนเป็นของปลอมจะกลับใช้เบี้ยหอยก็หาไม่ได้ ด้วยเลิกมาหลายปีแล้ว

เมื่อเริ่มรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นเวลากำลังเกิดการปั่นป่วนด้วยราษฎรไม่พอใจรับเหรียญดึก ว่าถึงตลาดในกรุงเทพฯ แทบจะหยุดการซื้อขายอยู่หลายวัน รัฐบาลจึงต้องรีบวินิจฉัยแล้วออกประกาศเมื่อเดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ ขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ได้เพียง ๑๓ วัน สั่งให้คนไทยทั้งหลายนำเหรียญทองแดงและดึกของหลวงมาขึ้นเอาเงินจะยอมให้เต็มราคาภายใน ๑๕ วัน เมื่อพ้นกำหนดนั้นไปแล้วให้ใช้ลดราคาลง เหรียญทองแดงอย่างซีกคงราคาแต่ละอัน ๑ (๘ อันเฟื้อง) อย่างเสี้ยวคงราคาแต่อันละ โสพล ๑ (๑๖ เฟื้อง เหรียญดึกก็ลดราคาลง) เหรียญอัฐคงราคาแต่อันละ ๒๐ เบี้ย (๔๐ อันเฟื้อง) อย่างโสพลคงราคาแต่อันละ ๑๐ เบี้ย (๘๐ อันต่อเฟื้อง) แม้รัฐบาลประกาศอัตราราคานั้นแล้ว ราษฎรยังลดราคากันเองโดยลำพังต่อลงไปอีก ใช้อัฐดึกในท้องตลาดราคาเพียงอันละ ๑๐ เบี้ย (๘๐ อันต่อเฟื้อง) โสพลดึกก็ราคาตกลงไปตามกันเป็นอันละ ๕ เบี้ย (๑๖๐ อันต่อเฟื้อง) คำซึ่งเคยเรียกว่าอัฐและโสพลก็เรียกกันว่า “เก้” แต่ใช้กันต่อมาอีกหลายปี

เพราะเกิดลำบากด้วยเรื่องเงินตราดังกล่าวมา รัฐบาลจึงได้ตกลงแต่แรกขึ้นรัชกาลที่ ๕ ว่า จะสร้างโรงกษาปณ์ให้ให้ดีขึ้นกว่าเก่า แต่การที่สร้างกว่าจะสำเร็จหลายปี ในขั้นแรกจะต้องทำเงินตราประจำรัชกาลที่ ๕ ขึ้นตามประเพณีเปลี่ยนรัชกาลใหม่ จึงให้ทำที่โรงกษาปณ์เดิมไปพลางเงินตราเหรียญรัชกาลที่ ๕ ซึ่งสร้างขึ้นชั้นแรกนั้นด้านหนึ่งเป็นตราพระเกี้ยว ยอดพานรองสองชั้น และฉัตรตั้งสองข้าง อีกด้านหนึ่งคงใช้รูปช้างเผือกอยู่ในวงจักรเหมือนรัชกาลที่ ๔ แต่ทำเพียง ๓ ขนาด ที่คนทั้งหลายชอบใช้คือเหรียญบาท เหรียญสลึง และเหรียญเฟื้องในคราวนั้น ยังไม่ได้ทำ

เหรียญทองแดงสำหรับรัชกาลที่ ๕ (ด้วยรัฐบาลว่าสั่งให้ทำในประเทศอื่นถูกกว่าทำเอง แต่จะให้ทำในอินเดียหรือยุโรปยังไม่ตกลงเป็นยุติ ทำแต่เหรียญดึบุกขึ้นใหม่อย่าง ๑ ดวงตราทำนองเดียวกับเงินเหรียญขนาดเชื่องกว่าอัฐดิบุกรัชกาลที่ ๔ สักหน้อยหนึ่ง แต่ให้ใช้ราคาเพียงโสฬส ๑ คือ ๑๖ อันเฟื้อง เรื่องเงินตราก็เป็นอันเรียบร้อยในคราวหนึ่ง)

แต่ต่อมาเมื่อราคาทองแดงและดึบุกสูงขึ้น มีผู้รู้ว่าราคาเหรียญทองแดงและเหรียญดึบุกที่ใช้กันที่ท้องตลาดในกรุงเทพฯ ต่ำกว่าราคาเนื้อทองแดงและดึบุกหลอม ซึ่งมีขายกันในประเทศอื่น ก็พากันเอาเหรียญทองแดงและดึบุกหลอมส่งไปขายประเทศอื่นเป็นอันมาก ครั้นเหรียญทองแดงและดึบุกมีใช้ในท้องตลาดน้อยลง ก็เกิดการใช้ปีกระเบื้องกันแพร่หลาย อันปีกระเบื้องนั้นเดิมเป็นแต่คะแนนสำหรับเล่นเบี้ยในโรงบ่อน จีนเจ้าของบ่อนคิดทำขึ้นเพื่อให้ใช้ชอลากได้บนเสื่อสะดวกกว่าเงินตรา เวลาคนไปเล่นเบี้ยให้เอาเงินแลกปีมาเล่น ครั้นเลิกแล้วให้คืนปีแลกเอาเงินกลับไป ก็เป็นประเพณีมาดังนี้ ใครเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยตำบลไหน ก็คิดทำปีมีเครื่องหมายของตนเป็นคะแนนราคาต่าง ๆ สำหรับใช้เล่นเบี้ยในบ่อนตำบลนั้น การที่เกิดใช้ปีเป็นเครื่องแลกเงินตรา เดิมเกิดขึ้นแต่นักเลงเล่นเบี้ยที่มักง่ายเอาปีซื้อของกินตามร้านที่หน้าครงบ่อน ผู้ขายก็ยอมรับด้วยอาจเข้าไปแลกกลับเป็นเงินที่ในโรงบ่อนได้คดง่าย จึงใช้ปีกระเบื้องกันในบริเวณโรงบ่อนขึ้นก่อน ครั้นเมื่อหาเหรียญทองแดงและดึบุกของหลวงใช้ยากเข้า ก็ใช้ปีเป็นเครื่องแลกแพร่หลายห่างบ่อนเบี้ยออกไปทุกที เพราะคนเชื่อว่าอาจจะเอาไปซื้อเป็นเงินเมื่อใดก็ได้ ฝ่ายนายบ่อนเบี้ยจำหน่ายปีได้เงินมากขึ้นเห็นได้เปรียบก็คิดสั่งปีกระเบื้องจากจีนเข้ามาเพิ่มเติมทำเป็รูปและราคาต่างๆ ให้คนชอบ ตั้งแต่อันละโสฬส อันละอัฐ อันละไพ สองไพ จนถึงอันละเฟื้องสลึงสองสลึงเป็นอย่างสูง มีทุกบ่อนไปก็แต่ลักษณะอากรบ่อนเบี้ยนั้นต้องว่าประมูลกันใหม่ทุกปี เมื่อสิ้นปีนายอากรคนไหนไม่ได้ทำอากรต่อไปก็กำหนดเวลาให้คนไปเอาปีบ่อนของตนมาแลกเงินคืนภายใน ๑๕ วัน พันกำหนดไปไม่ยอมรับ การอันนี้กลายเป็นทางที่เกิดกำไร เพื่อผลประโยชน์ให้แก่นายอากรบ่อนเบี้ยอีกทางหนึ่ง ฝ่ายราษฎรถึงเสียเปรียบก็มีผู้รู้สึกเดือดร้อน ด้วยได้ใช้ปีเป็นเครื่องแลกกันในการซื้อขายแทนเหรียญทองแดงและดึบุกซึ่งหายากก็ไม่มีใครร้องทุกข์ เป็นเช่นนี้มาจนปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ รัฐบาลจึงต้องประกาศห้ามมิให้นายบ่อนเบี้ยทำปี แต่ในเวลานั้นเหรียญทองแดงซึ่งสั่งทำในยุโรปยังไม่สำเร็จ ต้องออกชนบัตรราคาใบละอัฐให้ใช้กันในห้องตลาดอยู่คราวหนึ่ง จนถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๘ จึงได้จำหน่ายเหรียญทองแดงประจำรัชกาลที่ ๕ ให้ใช้กันในบ้านเมืองทำเป็น ๔ ขนาดคือ ซีก เลี้ยว อัฐและโสฬส มีตราพระจุลมงกุฎอยู่บนอักษร พระนาม จ.ป.ร. ด้าน ๑ อักษรบอกราคาด้าน ๑ เหมือนกันหมดทุกขนาด เรื่องเงินตราก็เป็นอันยุติเรียบร้อย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เสด็จเปิดโรงกษาปณ์สิทธิการ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปทรงประกอบพิธีในการเปิดโรงกษาปณ์ซึ่งสร้างขึ้นใหม่เมื่อวันอังคารที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๕

ภายในห้องสำหรับตีตราเงินนั้น ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาไชย และตรงพระพักตร์นั้น ตั้งหีบใส่ถุงเงินเข้มขาบหีบหนึ่งพร้อมด้วยโต๊ะ และมีถุงเงิน ๒๑ ถุง เงินประมาณ ๒๐๐ ชั่งวางไว้บนโต๊ะนั้น เมื่อทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วพระศาสนาโสภณ ว่าที่พระธรรมวโรดมก็ถวายศีล เสร็จแล้วสวดพระพุทธรมนต์ เวลาทุ่มเศษสวดมนต์จบ พระสงฆ์ถวายอภิวรรคพระพรลากลับไปยังอาราม

ในวันรุ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จออกทรงพระราชยานแต่เกยหน้าประตูพรหมโสภณ ไปประทับยังหน้าโรงกษาปณ์ใหม่ แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินมา ณ ห้องประทับตรา ทรงจุดเทียนนมัสการพระพุทธรูปปฏิมากร พระศาสนาโสภณจึงถวายศีล ภายหลังจากทรงศีลแล้ว พระสงฆ์ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนที่บูชาพระสยามเทวาธิราช ซึ่งตั้งอยู่บนโต๊ะเงินข้างขวาม้าหมู่ซึ่งตั้งพระพุทธรูป และโต๊ะเงินด้านซ้ายนั้นตั้งทองคำ ซึ่งได้จากโรงจักรเมืองปราจีนบุรี กับทองคำทราย ซึ่งทำการขุดได้ที่บ่อเมืองกระบับนทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระมหาสังข์รดและทรงเจิมที่ป้ายกระดานชื่อโรงกษาปณ์สิทธิการ” และแม่ตราบาทสลึงเฟื้องทั้งสาม ซึ่งอยู่ในหีบอันมีถุงเข้มขาบห่อชั้นนอกแล้วเสด็จพระราชดำเนินมาทรงรดน้ำสังข์ และทรงเจิมเครื่องจักรตีตราทั้งสามเครื่องแล้ว จึงทรงโยกจักรให้สายพานเลื่อนมาเดินจักรตีตรา ทรงหยิบเงินซึ่งยังมีได้ตีตราขึ้นลงในรางเครื่องจักรและตีตราไปทุก ๆ เครื่อง จนครบทั้งสามเครื่อง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานปฏิบัติการทุกห้องแล้วจึงทรงประเคนและรดปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ปฏิบัติพระสงฆ์ ทรงรดน้ำสังข์และทรงเจิมเงินซึ่งได้ทำขึ้นใหม่

ประกาศว่าด้วยใช้เหรียญใหม่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ประกาศว่าด้วยให้ใช้เงินเหรียญใหม่นั้น แก่พระสงฆ์ซึ่งได้มาเจริญพระพุทธรมนต์ ณ ที่นั้น และพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ประกาศนั้นมีความว่า

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ อธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ รับพระบรมราชโองการ พระบิณฑุรสุรสิงหนาทใส่เกล้าฯ ให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน กรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน สมณพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎร์ในกรุง หัวเมือง ให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เจ้าอยู่หัว ได้ทรงกรุณาโปรดฯ ให้ตั้งเครื่องจักรตีตราเงิน เป็นเหรียญบาทสลึงเพื่อแทนเงิน
พดด้วง แต่แผ่นดินก่อน ๆ ใช้สืบมาจนถึงแผ่นดินปัจจุบันนี้ก็ทำได้ทำเงินตราพระเกี้ยว ใช้เนื้อเงิน
และพิศกัณฑ์ตราเหมือนครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบมา ครั้นถึงปีมะเมีย
โทศก เครื่องจักรเดิมซึ่งใช้มาแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นชำรุดเสียไปทำ
เงินไม่ได้ จึงทรงพระราชดำริพร้อมด้วยความคิดท่านเสนาบดี ให้สั่งเครื่องจักรทำเงินมาจากเมือง
อังกฤษใหม่ ให้แข็งแรงและมีกำลังมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ครั้นเครื่องจักรมาถึงแล้วจึงตั้งโรงกษาปณ์
สิทธิการขึ้นใหม่ ใกล้กับโรงกระษาปณ์สิทธิการเดิม ได้ลงมือใช้เครื่องจักรนั้นทำเงินเหมือนอย่าง
แต่เดิมมา และเงินตราซึ่งทำใหม่นั้นมีสามอย่างคือ บาทหนึ่ง สลึงหนึ่งและเฟื้องหนึ่ง มีน้ำหนัก
และเนื้อเงินเสมอกับเงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ที่ได้ทำมาในแผ่นดินก่อน ๆ และพิศกัณฑ์ที่ใช้
อย่างเดียวกันไม่ผิดเพี้ยนสิ่งใดแต่ดวงตราที่ประจำเงินนั้น หน้าหนึ่งเป็นพระรูปสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองพระองค์อย่างทหารและเครื่องราชอิสริยยศนพรัตนราชวรารักษ์
พระจุลจอมเกล้ามีหนังสืออยู่รอบพระรูปว่า สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว หน้าหนึ่งมีตราแผ่นดินแบ่งออกเป็นสามห้อง ๆ หนึ่งมีคราไอราพต ห้องหนึ่งมีข้างเปล่า
ห้องหนึ่งมีกฤษ และมีจักรตรี มีพระมหาพิไชยมงกุฏและพระแสงขรรค์ ชารพระกร ฉลอง
พระบาท พระสังวาลย์นพรัตนราชวรารักษ์ พระสังวาลย์จุลจอมเกล้า และมีแถบจารึกอักษร
สำหรับดวงตราว่า

“สพเพส สมภูตาน สามคคี วุฑฒิสาธิกา” และราชสีห์คชสีห์ ประคองเครื่องสูงทั้งสอง
ข้าง มีฉลองพระองค์ครุยอยู่เบื้องหลัง รวมเป็นดวงตราอยู่ตรงกลางดวงหนึ่งคั้งนี้และมีหนังสือใน
พื้นเงินดวงตราว่า กรุงสยามรัชกาลที่ ๕ ข้างได้ดวงตราบอกราคา ๑ บาท และขอบเงินนั้นมีลาย
จุดไขปลารอบ ๆ ข้างเหรียญนั้นเป็นเฟื้องรอบ แต่เงินสลึงเงินเฟื้องนั้นหน้าหนึ่งเป็นพระรูปและ
หนังสือรอบเหมือนเงินบาท แต่หน้าหนึ่งเป็นตราแผ่นดินอย่างน้อยในห้องสามห้อง มีข้างไอราพต
ห้องหนึ่ง ข้างเปล่าห้องหนึ่ง กฤษห้องหนึ่ง มีจักรตรี พระมหาพิไชยมงกุฏ มีเครื่องสองข้าง
หนังสือรอบว่า กรุงสยามรัชกาลที่ ๕ ในดวงตราบอกราคาสลึง ๑ เฟื้อง ๑ ตามตัวเงินและขอบ
เหรียญเงินนั้นมีจุดไขปลารอบ ข้างเหรียญเป็นเฟื้องรอบเหมือนกันทั้งสามอย่าง เงินทั้งสามอย่างนี้
ใช้เหมือนกัน บาท สลึง เฟื้อง อย่างเก่า เป็นแต่เปลี่ยนดวงตราเหมือนเปลี่ยนตรามงกุฏเป็นตรา
พระเกี้ยวเมื่อครั้งปีมะเส็ง เอกศกนั่นเอง ไม่ประหลาดสิ่งไร แต่ดวงตราซึ่งเป็นพระรูปและตรา
แผ่นดินนั้นก็ให้ราษฎรใช้ไปโดยปรกติเหมือนหนึ่งเงินที่ใช้มาแต่ก่อนนั้น อย่าไว้ถือว่าเป็นสูงเป็นค่า
ผิดชอบประการใดเลย จะใส่กระโล่หรือกระจาดอย่างไรก็ตามประสงค์ของผู้ใช้เถิด ห้ามมิให้ผู้ใด
อ้างผิด ๆ ถูก ๆ จับกุมกันให้ราษฎรสะดุ้งสะเทือน จับตัวได้เอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ
กำหนดเงินใหม่ที่จะได้ออกใช้นี้ ตั้งแต่วันพุธ เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีชวด อัฐศก ศักราช ๑๒๓๘
(ตรงกับวันพุธที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕) เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้นพระราชทานแจกทั่วกันแล้ว พระสงฆ์ถวายธรรมาสน์พืดิเรก ถวายพระพรลากลับ
ชีพรามณ์จึงได้เบิกแว่นเทียนรอบเครื่องจักรตีตราแล้ว พระมหाराชครูพิธิ พระครูอัยญาจารย์
พระสิทธิไชย จึงรคน้ำสังข์และเจิมเครื่องจักรนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จพระ
ราชดำเนินไปทอดพระเนตรยังห้องถลุง ห้องล้าง ห้องตัด ห้องหีบ ห้องหม้อน้ำ และแล้วเสด็จ
พระราชดำเนินข้ามสะพานไปทอดพระเนตรโรงงานด้านหลัง ครั้นแล้วจึงเสด็จกลับห้องเก็บเงิน
และห้องหล่อเงิน

การประกอบพิธีก็สิ้นสุดลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จพระราช
ดำเนินกลับจากโรงกษาปณ์ ทรงพระราชยานเกยหน้าโรงกษาปณ์ไปประทับเกยหน้าประตูพรหม
โสภา แล้วจึงเสด็จขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้